

Szócsné Gazda Enikő

Tárgyak és írárok. A hozománylevelek szerepe a háromszéki nők életében

Parafernum, perefernum, perneforum, stafirung, hozomány – a Székelyföldön leggyakrabban ezekkel a nevekkel jelölik meg azt a tárgyeügytestet, amelyet a lány férjhezmenetelekor férje házához vitt.

A hozomány *potenciális tőke* volt: többnyire azokat a tárgyakat tartalmazta, amelyekre a fiatalasszonynak élete folyamán szüksége lehetett. Tekintettel arra, hogy a magyar törvénykezés kötelezte az apát arra, hogy kiházasítsa, vagyis javakkal lássa el leányait, a női vagyon a legtöbb esetben egybeesett a férjhezmenetelkor kapott hozománnyal. Amennyiben az életpálya későbbi szakaszában keletkezett osztályleveleket vagy a testamentumokat megvizsgáljuk,¹ kitűnik, hogy a kiházasított lányok jóformán semmit nem kaptak szüleiktől a későbbiek folyamán: a hozománnyal véglegesen kielégítették az igényeiket, és ha a *tisztességes kiházasítás* megtörtént, többet semmilyen követelésük nem lehetett a szüleikkel szemben.

Tagányi Károly korai jogszokás-kutatásai óta sejthető, hogy valamikor a hozomány, a nő vételára és a vérdíj közt összefüggés volt. Tagányi úgy véli, hogy a nő vételára a honfoglaló magyarok korában azonos volt a vérdíjjal, vagyis körülbelül 100 marha ára lehetett. Ugyanakkor a hozomány kb. ennek az összegnek a tizede lehetett. Erre Gardézi leírásából következtetett, aki szerint az apa 10 állatprémmelel ajándékozta meg férjhez menő lányát.² Amennyiben a vérdíj és a jegyruha összege közti összefüggések után nyomozunk, Székelyföldön is a két összeg megközelítőleg azonos volt: Werbőczy Hármaskönyvéből tudjuk, hogy a székely nemes vérdíja 25 forint volt,³ és az 1555-ös ún. udvarhelyi artikulusok a székely nemesek közt a jegyruha összegét is minimálisan 24 forintban állapították meg.⁴ Az egyetlen problémát az okozza, hogy nem

1 A Székelyföld területéről csak néhány osztálylevél közléséről van tudomásunk, vö. Kilyéni Székely 1818. Testamentumokat nagyobb mennyiségben ismerünk, lásd Tüdős 2003.

2 Tagányi 1917: 205.

3 Bónis 1942: 24.

4 Lötsey Spielemberg 1837: 27.

tudjuk pontosan megállapítani, hogy a 16. századi régi magyar nyelvben a *jegyruha* egyértelműen a hozományra vonatkozott-e, vagy pedig arra az ajándékra, amelyet a vőlegény adott menyasszonyának az esküvő előtt.

A hozomány mennyiségére mindenestre éberen figyelt a mindenkori székelyföldi falu. Természetesnek tartották, hogy ez a szülők anyagi állapotától függő. A közvélemény megszólta azt az apát, aki *rangon alól* adta férjhez a lányát. Tudjuk, hogy német nyelvterületen törvény is szabályozta azt, hogy a hozomány a szülők egy esztendei összjövedelmének minimálisan 10 %-át kellett, hogy kitegye.⁵ Vidékünkön ilyen jellegű szabályozás nem létezett, de érezte és érzékeltette a falu, ha valaki *nem tisztességes hozománnyal* látta el lánygyermekét.

Írás és hozomány

A kelengyelista készítése nem tekinthető székelyföldi sajátosságnak. Tudjuk, hogy a nemesi réteg magyarságszerte összeírta a kelengyét. Erre konkrét példaként a Történelmi Tárbán közölt listákat, valamint a Radvánszky Béla báró magyar családéletet és háztartást elemző könyvét⁶ hozhatjuk fel, ez utóbbi munka a 16–17. századi főnemesi kelengyelisták-ból indul ki, és ezek alapján rekonstruálja a valamikori nemesi életformát. Constanța Ghițulescu a román fejedelemség területéről közölt hozomány-összeírásokat és kísérte meg ezek elemzését, a Kárpátok közelében a románságnál is általános érvényű volt a kelengyelista szerkesztése.⁷

A hozomány írásba foglalására Háromszéken a 17. század elejétől vannak adataink. Szilágyi Miklós szerint a parafernumlevelek a Székelyföldön azért sajátosak, mivel általánosan elterjedtek, széles körben váltak szokássá, és mivel „csak a Székelyföldről publikált parafernum-(perefenum-)levelek bizonyítják a hozományleltár önálló típusú magánokirattá formálódását mint jogszokást.”⁸

Valószínűnek tartjuk, hogy e szokás meggyökerezése több történelmi tényre vezethető vissza. Kialakulásában fontos szerepet játszhatott talán az, hogy Székelyföld jelentős része protestáns övezet volt, ahol e periódusban már elég tekintélyes számú válásról van tudomásunk. A háromszéki protestáns egyházaknak például Bethlen Gábor olyan kiváltságot

5 Dudde 2002. o. n.

6 Radvánszky 1986. Az elemzés alapjaként több hozományösszeírást használ.

7 Ghițulescu 2004.

8 Szilágyi 2000: 729.

biztosított, hogy – más megyékkel ellentétben – a válási kereseteket nem kellett távoli parciális zsinatokra vinniük az embereknek. A megye területén, 15 naponként tartott ún. quindenákon döntöttek a válási ügyekről is.⁹ A női vagyoni írásba foglalásának tehát társadalmi realitása volt. Ha a házasság nem sikerült, akkor hivatalosan meg kellett osztani a vagyont. Ez pedig úgy volt a legegyszerűbb, ha hivatalos tárgylista született arról, hogy mit vitt magával a lány hozományként.

A protestáns valláson lévők szabadabb válási gyakorlata viszont nem volt kizárólagos a hozománylevelek műfajának kialakulása és elterjedése szempontjából. Ezt azzal is indokolhatjuk, hogy a katolikus lakosságú Csíkbán is kialakult és elterjedt – bár talán kissé későbbben – ez a szokás.

A hozomány írásba foglalásának szokásszerű elterjedése a Székelyföldön a katonai létformával is magyarázható. Tudomásunk van ugyanis arról, hogy az 1764-ben kiadott székely katonai rendszabás, amelyet a határőrezredek felállításakor fogalmaztak meg, megtiltotta a katonarendűeknek azt, hogy akár ingó, akár ingatlan vagyonukat a katonaság engedélye nélkül elajándékozassák. Bármilyen ajándékozási aktust tehát a katonasággal kellett láttamoztatni. Nem véletlen tehát, hogy majdnem valamennyi, katonarangú lány hozománylevelén rajta van a tisztek aláírása és a katonai jóváhagyás, és az is lehetséges, hogy a szokás széleskörű elterjedésében ez a katonai rendelet játszott a főszerepet.¹⁰ A rendeletet megelőzően ugyanis inkább a nemesek éltek a hozomány feljegyzésének luxusával. Az írás önmagában ugyanis drága mulatságnak számított a Székelyföldön. (Erre néhány példa: 1683-ban a kolozsvári és a szebeni vásárokon „az jó féle papirosnak kötését” hatodfél, vagyis öt és fél forintot adták, ami akkor tekintélyes summának számított.¹¹ Még 1822-ben is Kézdiszentléleken azt a földesurat, aki ezen falunak a bíróját néhány ív papírral kisegítette, hat darab marhájának egész esztendei ingyenes legeltetésével jutalmazták a falu bármelyik legelőjén.¹² Ezek az adatok azt bizonyítják, hogy a papír nehezen beszerezhető, és drága áru volt a Székelyföldön).

Míg a testamentumok megfogalmazásának formai követelményeit valamelyest rögzítették az erdélyi formuláskönyvek¹³, addig a hozománylevelél alakjára vonatkozóan semmilyen útmutatást nem találunk. A

9 Szőcsné Gazda 2004: 361.

10 Vargyasi Szolga 1829: 7.

11 SZT. I. 1975: 195. alább címszó.

12 Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, F. 65/38, Fülöp család levelesládája, III/60.

13 *** 1818.

konkrét tárgyfelsorolás mellett az irat elsősorban az adományozó szülők és a menyasszony, illetve vőlegény nevét tartalmazta. Az irat végén a tanúk felsorolására és minden résztvevő aláírására a hitelesítés céljából volt szükség.

A textualizálásnak nem csupán az volt a szerepe tehát, hogy meghosszabbítsa az emlékezetet, hanem kényszerű megoldás volt a helyi kisember számára. Ezzel a listával kellett bizonyára igazolnia a katonaság előtt, hogy az adományozás megtörtént, és ugyanakkor a meghívott tanúk révén visszaigazolás volt a falusiak felé is: íme, tisztességesen kiházasították ezt a lányt is... Az irat felépítését, megfogalmazásának körülményeit a rituális ismétlés formálta. Így a konkrét tárgyak hagyományozása, az *írogatás*ként ismert szokáskör és az írás mint tárgyasult végtermék, csak e hármasszefonódás révén értelmezhető.

Előadásomban tehát azt próbálom áttekinteni, milyen tárgyak kerültek feljegyzésre, milyen rituális közegre volt szükség az írogatás alkalmával, és milyen szerepe volt a későbbiek folyamán a megszületett írásnak?

A hozomány összetétele

A Székelyföldön a hozományadás szokására vonatkozó legelső írásos dokumentumokat a *Székely Oklevéltár* ismerteti, és ezek Marosszékről származnak. E korai, 16. század elejéről származó oklevelek még csupán arról szólnak, hogy a hozomány átadása megtörtént, de pontosan nem tudjuk, milyen tárgyakat ajándékoztak a lányoknak. Mivel az ökröket ebben a periódusban *nemrész*¹⁴ néven emlegették, így azt gyanítjuk, hogy az állatajándék lehetett a hozomány korai formája vidékünkön is. Az első ismert, 1633-ból származó, háromszéki hozománylevél viszont nem szólt erről: 100 %-ban ruhát és textíliát tartalmazott (textília alatt itt elsősorban a konyhai textileket, valamint az ágyneműt értem).¹⁵ Apor Borbála 1655-ben úgyszintén ruhákat és textíliákat, valamint ékszereket és négy ón tálat vitt hozományként férje házához.¹⁶ Bútorok legelőször 1702-ben, papolci Kis Mária parafernumában jelennek meg, a 6 darab láda mellett lovakat és jobbágyokat is kapott ajándékba ez a lány.¹⁷ Rétyi Antos Mária 1728-ban már egész sor konyhai felszerelést, tálakat és tá-

¹⁴ Bónis 1942: 82.

¹⁵ Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, F. 36/184, Apor család levéltára, I/74.

¹⁶ Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, F. 36/385, Apor család levéltára, III/134.

¹⁷ Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, F. 65/44, Papolci Kiss család levéltára, 14 /13.

nyérok, serpenyőket és több ökröt is kapott esküvője alkalmából.¹⁸ Úgy tűnik, hogy a földek, kaszálók, erdőrészek csupán a 18. század vége felé kezdenek a hozomány részévé válni. Hogy még a 19. század elején is a hozomány elsősorban ingó vagyont jelentett, azt Nagyajtai Cserei Farakas meghatározása bizonyítja, aki szerint „Parafernomnak azért, vagy-is Menyegzői ajándéknak az olyan *ingo Jókat* [kiemelés Sz. G. E.] mondják, melyeket az Aszszony állatoknak az ő Lakadalmok, vagy Mátkaságok s el-jegyezettések idején, vagy Mátkáik, vagy Szüléik, vagy Attyokfiok, vagy más akárki szokott adni, és ajándékozni.”¹⁹

Nem céлом most adatokat felsorolni arra vonatkozóan, hogy melyik évben milyen tárgytipusok jelentek meg a parafernumlevelekben. Csupán azt jegyezném meg, hogy a hozomány funkcionális tárgyegyüttes volt, és mint ilyen, rendszerként értelmezhető. Persze, amint a felsorjázott adatokból is látható, e tárgyegyüttes is a divat és az átalakulás szabályszerűségének volt alávetve. Rendszerré elsősorban az egyéni ízlés és a társadalmi igény formálta a hozományt. Bár valamelyest közösségfüggő is volt (vagyis a falu lakossága elvárta, hogy bizonyos tárgytipusok kötelezően szerepeljenek benne), az egyéni kezdeményezés is szerephez jutott. A hozomány összeállításában tehát a 18. századtól kezdve már nyomon követhetjük a fogyasztói magatartás első megnyilvánulási formáit: a szülők olyan potenciális tárgyegyüttest formáltak gyermeküknek, amely elképzeléseik szerint a női létformához nélkülözhetetlen volt. Ennek érdekében vásároltak, megrendeltek, szabattak-varrattak. A 19. század elejétől egyre gyakrabban felbukkanó árverési jegyzőkönyvek²⁰ arról árulkodnak, hogy a kis vagyonú emberek is próbálták pénzüket befektetni, és a kínálat szerint földeket, avagy ingóságokat vásároltak. Ugyanakkor a 19. század harmincas éveitől megfigyelhetjük az igények és elvárások fokozatos növekedését is. A tárgyak száma egyre nőtt, ezidőtájt a hozománynak már nélkülözhetetlen velejárájává vált a bútorszat, a sokrétű konyhai felszerelés is.²¹ A tárgyak listákba való összeírása tehát azért is szükségessé vált, mert az egyre bővülő adományokat már nem lehetett pontosan észben tartani. A Székely Nemzeti Múzeum tulajdonában lévő

18 Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár, F. 65/14, Tamásfalvi Thury család levéltára, I/73.

19 Nagyajtai Cserei 1800: 135. Idézi Szócsné Gazda 2005: 166–167.

20 Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár gyűjteményeiben több árverési jegyzőkönyv van, ezek elterjedése a Székelyföldön bizonyítja a fent állítottakat.

21 Az 1800 és 1850 közti periódusból 57 hozománylevél van a szerző birtokában, ezek mindegyikében szerepelnek már bútorok és konyhai felszerelések.

néhány összehasonlító lista azt mutatja, hogy a szülők törekedtek arra, hogy lánygyermeküknek megközelítőleg ugyanolyan mennyiségű tárgyat ajándékozzanak. A tárgylista tehát a szülők öngazolási eszköze is volt lányaikkal szemben.

A hozománylevél megfogalmazása. Az írogatás

Említettem már, hogy a hozománylevelet egy különleges rítus²² keretében fogalmazták meg. Vidékenként és korszakonként változott ennek a rítusnak az időpontja. Amennyiben az írások keletkezését összevetjük az esküvő időpontjával, feltűnik, hogy a 19. században többnyire két héttel az esküvőt megelőzően írták össze a hozományt, a leányos háznál. A 19. század végén Tamás István a feljegyzéseiben úgy említi, hogy az írogatás kb. egy héttel az esküvő előtt történik.²³ Úgy tűnik, hogy a 19. században még elkülönült egymástól a lánykérés és a hozomány összeírásának szokása. Roediger Lajos a húszas években írt beszámolójában kiemeli, hogy „*újabb*an a parafernum meglátása csak az ünnepélyes megkéréskor, az eljegyzés alkalmával történik, mikoris a leány hozományáról jegyzéket vesznek föl, melyet a megkérésnél jelenvoltak mindenki aláír.”²⁴ Bartos Endre a kézdiszentléleki lakodalomról szóló beszámolójában ezt írja: „Leánykérés után egy héttel megjelentek a legény részéről a leányos háznál a legény, annak szülei, az író ember és esetleg a legény keresztapja. Ekkor került sor a perefenum írásra.”²⁵ A 20. században egyszerűsödött a szokáskör, és az írogatás is az ünnepélyes lánykérés részévé vált a legtöbb háromszéki faluban.

Roediger Lajos kovásznai lakodalmat ismertető kéziratos beszámolójából világossá válik, hogy az írogatást lázas készülődés előzte meg. Mivel a családnak be kellett mutatnia minden hozományba szánt tárgyat, ezért a hiányzó típusokat a szomszédságból kérték kölcsön a rítus idejére. Persze, az írogatást követően ezeket vissza kellett szolgáltatniuk a tulajdonosnak, és erőfeszítést kellett tenniük annak érdekében, hogy az esküvői ágyvitel idejéig ténylegesen létezzenek ezek a tárgyak, mert hanem szégyenben maradt a család.²⁶

22 Dolgozatomban a rítus fogalmát tágabban értelmezem, társadalmilag megszabott hagyományos szokáscselekményt értve rajta.

23 Tamás 2002: 11.

24 Roediger, kézirat.

25 Bartos E. kézirat.

26 Roediger, kézirat.

Kik voltak jelen az írogatáson? Máthé János szerint Magyarhermányban a két család, a meghívott közeli rokonok, a keresztszülők, összesen kb. 10–15 személy volt jelen a kelengye rituális összeírásán. A jegyzetést a falu jól író embereinek valamelyike végezte: régen a falu jegyzője, később pedig egy-egy értelmesebb falustárs.²⁷ Kézdiszentléleken a lányos házhoz a vőlegény szülei, a násznagy és a vőfély, esetleg a fiú keresztapja ment.²⁸ Mikóújfaluban a fiú szülei, testvérei és a násznagyok jöttek az írogatásra. Itt a násznagykeresztapa írta meg a perefernum-levelet.²⁹ A 19. század második felében jó néhány hozománylevélben egy újabb funkció tűnt fel: a *becsüs* szerepköre. Míg korábban a tanúk feladatköre volt a javak felértékelése, az 1850-es évektől ez a feladatkör olyan többlettudást igényelt, amelyet bárki nem teljesíthetett. 1897-ben egy esztelneki hozománylevélben 3 becslő és 5 tanú írt alá.³⁰ 1859-ben „ahoz értő fejr Személyek által tött meg becsültetés után” írták alá a tanúk a listát.³¹ Erre a feladatra a falu néhány idősebb, szaktekintélynek számító asszonyát kérték fel. Szerepkörük az volt, hogy fel kellett értékelniük egyenként minden tárgyat.

A rítus nem pusztán abból állt, hogy a menyasszony családja bemutatta és összeírta a felajánlott hozományt. Falvanként más-más szokásokkal fűszerezték az összejövetelt. Kézdiszentléleken például a vőfély rigmusokat mondvá kérte a tárgyak bemutatását és perefernumlevélbe való feljegyzését. Tamás István szerint az összeírás alkalmával a lány és a legény részéről valók külön csoportokba álltak, és pattogó hangú alkudozásra került sor.³² A Roediger kovásznai ismertetője beszámol egy különleges táncfajta, a *párnatánc* meglétéről is: a párnákat zeneszó mellett, tánc lépésben hozták ki az írogatás helyszínére, és a jegyző szerepkörét betöltő személyt körbetáncolva vitték vissza a helyére.³³ Mikóújfaluban az írogatást nagy lakoma követte.³⁴

27 Máthé, kézirat.

28 Tamás 2002: 11.

29 Saját gyűjtés, 2005.

30 Esztelneki Csavar Marcella parafernális okirata. Pozsony Ferenc gyűjtése.

31 Futásfalvi Ambrus Trésia perefernális öszve írása. Pozsony Ferenc gyűjtése.

32 Tamás 2002: 12.

33 Roediger, kézirat.

34 Saját gyűjtés, 2005.

A hozománylevél felhasználása az esküvőt követően

A hozománylevél két példányban készült. A lány kapta az egyiket, a szülőknél maradt a másik példány. Az írásnak sokszor már közvetlenül az esküvőt követően fontos szerepe lehetett: amennyiben a lány nem kapta meg az ígért stafiringot, a leírt lista alapján figyelmeztették a szülőket a mulasztásra. Tudjuk, hogy II. József idején törvényben is szabályozták a szülőket, hogy az esküvőt követően maximum hat hét alatt adják ki az ígért hozományt,³⁵ ellenkező esetben perrel lehetett emlékeztetni a hamis ígéretre a szülőket. Arra nincsenek adataink, hogy perrel követelték volna a fiatalok a szülőktől az ígért tárgyaikat, de a 19. század végéről ismert egy olyan válási kereset, amelyet az ígért kelengye ki nem adásáért indított a fiatal férj.³⁶

A hozománylevél reális funkciója viszont akkor vált érzékelhetővé, amennyiben a házasságok összeesztettek. Ha az asszony hazatért szüleihez, a szülők a náluk maradt lista alapján kérték vejüktől a kibékülést vagy a hozomány visszaszolgáltatását.

Válás esetén a hozomány teljes egészében a feleséget illette. Erre szüksége is volt. A korai székelyföldi szokásjog szerint ugyanis az asszonyok nem kaptak hitbért, férjük birtokára nem tarthattak igényt. Még az özvegyasszonyokat is, akik egész életüket férjük mellett élték le, gyermek hiányában kényszeríthették arra, hogy egy esztendő leteltével elhagyják férjük házáat és telkeit. (Erre például idézhetjük Cserei György naplóját: Cserei mostohaanyja egy esztendei özvegység után kiköltözött férje házából.)³⁷ A fiatalasszonyok visszafuthattak szüleik házához. De ha már nem éltek a szülők, az asszony a hozományára volt utalva. És mivel a korai szokások szerint a házasságból született gyermeket minden válási esetben az asszonnak ítélték oda, sokszor több gyermek sorsa függött a tisztességes hozománytól.³⁸

19. század végi válási keresetekből³⁹ láthatjuk, hogy a válás esetén a vagyon visszaszerzésében a hozománylevélnek fontos szerep jutott: az asszonyok e listák alapján kérték vissza a törvény előtt a férjüknél ragadt tárgyaikat. A törvényszék hivatalos okmányként kezelte a tanúk által aláírt, vagys ezáltal hitelessé vált iratot. Amennyiben nem tudta visszaszol-

35 Sturm 1988: 23–24.

36 Szócsné Gazda 2004: 375.

37 Cserei 1875: 324.

38 Szócsné Gazda 2004: 364, 369.

39 Szócsné Gazda 2004: 375.

gáltatni a kért tárgyat vagy állatot, a becslők által odaírt összeggel kellett volt feleségét kielégítenie.

A hozománylevél a feleség korai halála esetén is fontos szerepet töltött be: ilyen esetben a férj köteles volt a feleségétől kapott tárgyakat darabról darabra előszámálva apósának vagy anyósának visszaszolgáltatni.

A törvények értelmében a hozomány gyermek születése esetén a gyermekeket illette.⁴⁰ Amennyiben nem az apa, hanem gyám nevelte a gyermeket, a hozományt a kezéhez kellett vennie. Kislány árva számára általában az édesanyja hozományából állították össze a kelengyét. Több peresetből látható, hogy a gyámoknak meg kellett őrizniük a kelengye tárgyait a gyermekek felnőtté válásáig, és akkor oda kellett adniuk vagy több gyermek esetén meg kellett osztaniuk. Amennyiben ezt nem vállalták, akkor elárverezték a hozománylista alapján összeírt tárgyakat, és az így begyűlt összegről feleltek a felnőtté válás pillanatában.

Amennyiben az árva lányok az apa természetes tutorsága alatt maradtak, tisztességtelen férjhez adásuk esetén követelhetők és követelték is az elhalt édesanyjuk hozományát. Mindezen követelések, árverezések, felnőtt korban szétosztott tárgyak alapja minden esetben a hozománylista volt.

Az írásba foglalt jegyzék tehát kötelezett. A nőt arra ösztönözte, hogy próbálja hű gazdasszony módjára kezelni a szüleitől kapott vagyont, mert hosszan tartó házasság esetén is testamentumában rendelkezhetett hozománya sorsáról. A szülőktől kapott vagyont nem adhatta el a férj, csak a felesége beleegyezésével. Tehát a vagyon egészben tartásáért a nő felelt. Nem egy válási keresetet ismerünk, amelyet azért indítottak a feleségek, mert férjük nem hű gazda módjára kezelte a felesége vagyonát.

A férjet az írás arra kötelezte, hogy a kapott vagyonrészt úgy kezelje, mint önálló entitást, mint felesége tulajdonát. Elvben ugyan ő adminisztrálta ezt a tulajdonrészt, de ha válásra került sor, számot kellett adnia felőle. Tehát lehetősége szerint a parafernumlevélben foglaltakat egyben kellett tartania.

A gyermekeknek, elsősorban a leánykának a parafernumlevél potenciális vagyonszerzési forrás volt. Bár a törvények szerint az anya mindkét nemű gyermeke számára átörökíthette a tulajdonában lévő tárgyakat, a székely szokásjog szerint e női vagyont majdnem valamennyi esetben a

40 Nagyajtai Cserei 1800: 145. A hivatkozott szövegrész a következőképpen hangzik: „Az Aszszony az ő Parafernomáról Testamentumot tehet, és annak hagyhattya, a kinek akar; ha pedig semmi Rendelést arról maga után nem hágy, s gyermekei maradnak, ezekre száll egýebb Jovaival együtt.”

lányok örökölték, hiszen a fiúknak sokkal több vagyonszerzési lehetőségük volt a zömében férfi-centrikus, katonai elvek szerint szerveződő társadalomban (gondoljunk a földek fiúági örökítési szokására, valamint arra, hogy az írások őreiként a fiúk tudták számontartani évszázadokra visszamenően a földek státuszát).

A parafernumlevél tehát elsősorban a nők számára volt rendkívül fontos dokumentum. Viszont nem feledkezhetünk meg arról a szerepéről sem, amelyet a modern korban betöltött: a kommunista uralom bukását követően a hozománylisták a földek visszaigénylésének fontos dokumentumaivá váltak. Családok százai e magánjogi irattal tudták igazolni, hogy valamikor a faluban földbirtokaik, erdeik, kaszálóik voltak, és hogy e birtokokat a családi osztozások alkalmával melyik lány kapta meg.

Összegzés

Amennyiben a parafernumlevél státuszát elemezzük, megállapítható, hogy ez az írás olyan különleges tárgy szerepét töltötte be, amely szerencsés esetekben sokszor több száz tárgy sorsáról, tulajdonáról intézkedett. Tehát a szöveg-tárgy és a tárgy-szöveg funkcióját egyaránt betöltötte.

Ugyanakkor még egy érdekességre szeretném felhívni a figyelmet. A kultúratörténeti szakirodalom általában élesen el szokta különíteni egymástól a rítust és az írást. Jan Assmann például kifejti, hogy a rítus a szóbeli hagyomány éltetője, és az írás ugyanakkor a rítusok agóniájának a jele. Az írott kultúra nem az emlékezést, hanem az értelmezést preferálja, és a hagyományok írásba foglalásával egyidőben az ismétlés háttérbe szorul. Szóbeli és írott hagyomány tehát egymást követő, felváltó jelenségnek tekinthetők.⁴¹

A parafernumlevelek megfogalmazása esetében láttuk, hogy a rítus és az írás összeforrik. Vagyis az írás aktusa a rítus központi cselekményévé válik, a rítus viszont ismétlődése, ciklikussága által formát és értelmet ad az írásnak. Egyik elem sem képzelhető el a másik megléte nélkül. Tehát írott és szóbeli, tárgyi és szellemi kultúra különleges együttéléseként értelmezhetjük a parafernumlevelek keletkezésének történetét.

⁴¹ Assmann 2004: 17.

Irodalom

1818 *Törvényes dolgok*. h. n.

ASSMANN, Jan

2004 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest

BARTOS Endre

é. n. *Kézdiszentléleki lakodalmas. Kézirat*. A Székely Nemzeti Múzeum néprajzi részlegének kéziratára

BÓNIS György

1942 *Magyar jog–székely jog*. M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem, Kolozsvár

DUDDE Kristina

2002 *Das eheliche Güterrecht im Wandel der Zeit*.

Elérhetőség:

<http://www.ruhr-uni-bochum.de/l1-muscheler/sem0203/thema3.pdf>

GHITULESCU, Constana

2004 *În șalvari și cu ișlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea*. Humanitas, București

KILYÉNI SZÉKELY Mihály

1818 *A' nemes székely nemzetnek constitúióji, privilegiumai, és a' jószág' le szállását tárgyazó némelly törvényes itéletei, több hiteles leveles-tároból egybe-szedve*. Trattner János Tamás betüivel 's költségével, Pest

LÓTSEY SPIELEMBERG László

1837 *A' nemes székely nemzetnek jussait világosító némely darab levelek, többek által magyar nyelvre fordítva, némelyek pedig eredetileg magyar nyelven*. A Nemes Református. Kollégium Betüivel, Marosvásárhely

MÁTHÉ János

é. n. *Magyarhermányi lakodalom*. Kézirat. A Székely Nemzeti Múzeum néprajzi részlegének kéziratára

NAGYAJTAI CSEREI Farkas

1800 *A magyar és székely aszszonyok törvénye*. Hochmeister Márton, Kolozsvár

RADVÁNSZKY Béla

1986 *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. Helikon, Budapest

ROEDIGER Lajos

é. n. *Kovásznai székely lakodalom*. Kézirat. Sepsiszentgyörgyi Állami levéltár, F. 82–Roediger Lajos hagyatéka, V. köteg.

STURM, Anna Margaretha

1988 *Das Josephinische Leitbild der Frau in Ehe und Familie*.

Dissertationen der Johannes Kepler-Universität Linz 75, Wien

SZT – lásd SZABÓ T. Attila

SZABÓ T. Attila

1975 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. I.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

SZILÁGYI Miklós

2000 Törvények, szokásjog, jogszokás. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (szerk.):

Magyar Néprajz. VIII. Társadalom. Akadémiai Kiadó, Budapest,

693–759.

SZÓCSNÉ GAZDA Enikő

2004 A Sepsi református egyházmegye válási jegyzőkönyvei. In: BÁRTH Dániel – LACZKÓ János (szerk.): *Halmok és havasok. Tanulmányok a hatvan esztendő Barth János tiszteletére*. A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete kiadása, Kecskemét, 355–378.

2005 Viselettörténeti adatok a háromszéki hozománylevelekben. In: KE-SZEG Vilmos – TÖTSZEGI Tekla (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 13. Tanulmányok Gazda Klára 60. születésnapjára*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 164–199.

TAGÁNYI Károly

1917 A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. *Ethnographia* XXVIII. 42–47,

196–223.

TAMÁS István

2002 *Tamás István kézdiszenteleki kéziratok gyűjteménye*. Szerkesztette Bokor Zsuzsa. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár

TÜDŐS S. Kinga

2003 *Erdélyi testamentumok I. Hadviselő székelyek végrendeletei. Háromszék*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

VARGYASI SZOLGA János

1829 *Az Erdélyi Nagy-Fejedelemségbéli Szélbéli Katonák között, viszont ezek és Provincialisták között előforduló Perek, úgy a fekvő Székely Jóságok megbetsülése módja eránt állandóul, és részint ideiglen az 1825-dik esztendőben Julius 11-dik napján 5091. szám alatt Sinórmértékül kiadott Császári Királyi Kegyelmes Válasz*. Nagyvárad